

ПІДБЕРЕЗНИХ І. Є.

доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри історії факультету
політичних наук,

*(Чорноморський національний
університет імені Петра Могили)*

ІВАНИЩУК А. А.

доктор юридичних наук професор,
директор,

*(Науково-дослідний інститут морського
і космічного права)*

СЕРДЮК Є. В.

кандидат юридичних наук,
доцент кафедри галузевого права
та загально-правових дисциплін,

*(Заклад вищої освіти «Відкритий
міжнародний університет розвитку
людини «Україна»)*

УДК 342.951:351.82:338.5:662.76(477

DOI <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2025.3.2.69>

ЗАСАДИ ПУБЛІЧНОГО АДМІНІСТРУВАННЯ РИНКУ ПРИРОДНОГО ГАЗУ В УКРАЇНІ

У статті проаналізовано засади публічного адміністрування ринку природного газу в Україні в поєднанні з правовою теорією та практикою їх реалізації. У роботі з'ясовано мовне й теоретико-правове значення поняття «засада», яке трактується як фундаментальне вихідне положення, що визначає основу для формування правил поведінки, норм і методів діяльності. Показано, що засади публічного адміністрування функціонують як система нормативно-ціннісних орієнтирів, спрямованих на забезпечення публічного інтересу. Висвітлено класифікацію принципів права за рівнем їх узагальнення та сферою дії, що дозволяє відрізняти загальноправові, міжгалузеві й галузеві принципи, а також їхній вплив на стабільність і єдність правової системи. Особливу увагу приділено конституційним принципам, які є ціннісно-правовими орієнтирами та закріплюють фундаментальні ідеї демократії, верховенства права й прав людини, забезпечуючи адаптацію права до суспільних змін. Розглянуто специфіку спеціальних принципів публічного адміністрування, що визначають ефективність управлінсько-розпорядчої діяльності: це зокрема системність, прозорість, субсидіарність, пропорційність, об'єктивність і концепція «єдиного вікна». Наголошено на їх ролі в упорядкуванні соціальних процесів та зниженні рівня невизначеності в суспільстві. У контексті ринку природного газу проаналізовано принципи прозорості, конкурентності, стабільності й пріоритету споживача, які забезпечують рівні умови доступу до енергетичних ресурсів, контроль якості постачання та зменшення ризиків монополізації. Висвітлено важливість імплементації норм Третього енергетичного пакета ЄС, що сприяє

євроінтеграції України, й розглянуто роль цифровізації адміністративних процедур у підвищенні прозорості й підзвітності регуляторних органів. Наголошено, що державний нагляд у сфері господарської діяльності має ґрунтуватися на пріоритеті життя і здоров'я людини, захисті суспільних інтересів, ризик-орієнтованому підході та забороні свавільного втручання в діяльність суб'єктів ринку. Водночас принципи ліцензування забезпечують прозорість, правову визначеність і рівність суб'єктів господарювання, що запобігає дискримінації та сприяє розвитку конкуренції.

Ключові слова: адміністративна процедура, демократичність, державний нагляд, енергетична безпека, законність, ліцензування, монополізація, публічне адміністрування, підзвітність, підзаконна правотворчість, прозорість, ринок природного газу, стабільність, субсидіарність, ефективність.

Pidbereznykh I. Ye., Ivanyshchuk A. A., Serdiuk Ye. V. Principles of public administration of the natural gas market in Ukraine

The article analyzes the principles and foundations of public administration of the natural gas market in Ukraine in combination with legal theory and the practice of their implementation. The study clarifies the linguistic and theoretical-legal meaning of the concept of «foundation» which is interpreted as a fundamental premise that defines the basis for forming rules of conduct, norms, and methods of activity. It is shown that the foundations of public administration function as a system of normative-value guidelines aimed at ensuring the public interest. The classification of legal principles by their level of generalization and scope of application is highlighted, which makes it possible to distinguish between general legal, inter-branch, and sectoral principles, as well as their influence on the stability and unity of the legal system. Special attention is given to constitutional principles, which act as value-legal guidelines and enshrine the fundamental ideas of democracy, the rule of law, and human rights, ensuring the adaptation of law to societal changes. The article examines the specificity of special principles of public administration, which determine the effectiveness of administrative and regulatory activities: systematization, transparency, subsidiarity, proportionality, objectivity, and the «one-stop shop» concept. Their role in structuring social processes and reducing the level of uncertainty in society is emphasized. In the context of the natural gas market, the principles of transparency, competitiveness, stability, and consumer priority are analyzed, as they ensure equal access to energy resources, quality control of supply, and reduce monopolization risks. The importance of implementing the provisions of the EU Third Energy Package, which promotes Ukraine's European integration, is highlighted, as well as the role of digitization of administrative procedures in enhancing the transparency and accountability of regulatory bodies. It is emphasized that state supervision in the field of economic activity must be based on the priority of human life and health, the protection of public interests, a risk-oriented approach, and the prohibition of arbitrary interference in market participants' activities. At the same time, licensing principles ensure transparency, legal certainty, and equality of business entities, which prevents discrimination and promotes competition.

Key words: administrative procedure, accountability, democratization, energy security, lawfulness, licensing, monopolization, public administration, rule-making activity, stability, subsidiarity, transparency, under-law rulemaking, natural gas market, efficiency.

Вступ. Сучасна правова система України перебуває на етапі глибокої трансформації, зумовленої потребами демократизації, євроінтеграційними процесами та глобальними викликами у сфері енергетичної безпеки. В умовах зростаючої залежності від міжнародних

ринків енергоносіїв, нестабільності політичної ситуації та воєнних ризиків перед державою постає завдання розбудови ефективної системи публічного адміністрування ринку природного газу. Центральне місце в цій системі займають засади та принципи, які забезпечують правову визначеність, прозорість і передбачуваність регуляторних процесів, а також формують інституційні механізми захисту прав громадян та інтересів держави.

Проблематика визначення й реалізації засад публічного адміністрування газового ринку пов'язана з багаторівневим характером правового регулювання. З одного боку, існують загальнотеоретичні та конституційні принципи, що закладають фундамент правової системи, а з іншого – спеціальні й галузеві принципи, спрямовані на конкретизацію управлінських процедур у сфері енергетики. Відсутність належної гармонізації цих рівнів часто призводить до колізій, правової невизначеності та ускладнює ефективне виконання державою своїх регуляторних функцій. Саме тому науковий аналіз засад і принципів у контексті газового ринку має не лише теоретичне, а й прикладне значення.

Складність проблеми посилюється ще й тим, що ринок природного газу в Україні є стратегічним сектором, у якому стикаються приватні економічні інтереси та публічні потреби суспільства. Недостатня прозорість у формуванні тарифів, ризики монополізації, брак конкурентного середовища та нерівний доступ до інфраструктури ускладнюють забезпечення балансу між державним регулюванням і свободою підприємницької діяльності. Це створює передумови для конфліктів між суб'єктами ринку та вимагає ефективного правового інструментарію, побудованого на фундаментальних принципах публічного адміністрування.

Важливим аспектом проблематики є потреба узгодження національної правової системи з європейськими стандартами, зокрема в межах імплементації Третього енергетичного пакета ЄС. Ідеться про впровадження принципів прозорості, відкритості та підзвітності, які мають забезпечити стабільність і конкурентність газового ринку. Проте в українських умовах реалізація цих принципів часто стикається з труднощами у сфері правозастосування, бюрократичними бар'єрами та нестачею інституційної спроможності органів публічної влади. Це вимагає створення ефективних механізмів контролю, моніторингу та цифровізації адміністративних процедур.

Актуальність зумовлена потребою формування чіткої й узгодженої системи засад публічного адміністрування ринку природного газу, яка відповідала б європейським стандартам і водночас урахувала національні особливості. У сучасних умовах принципи прозорості, стабільності, пропорційності та пріоритету споживача набувають ключового значення, адже вони здатні забезпечити не лише ефективність регулювання, а й довіру громадян до державної політики у сфері енергетики. Саме поєднання правової теорії та практичних механізмів адміністрування створює основу для сталого розвитку енергетичного сектору й гарантує відповідність України сучасним демократичним і правовим стандартам.

Огляд останніх досліджень. До проблематики інструментів публічного адміністрування в Україні звертали свою увагу вчені в галузі адміністративного права Л. Авраменко, І. Андрушков, А. Берlach, В. Бевзенко, В. Галушко, О. Гулак, П. Діхтієвський, І. Долуда, М. Жуков, О. Жукова, О. Копиленко, М. Копиленко, Т. Кравцова, М. Лимар, А. Ліжєвський, А. Ломакіна, О. Махмурова-Дишлюк, Р. Мельник, О. Мілієнко, В. Оксін, О. Петришин, Н. Петрова, Л. Радченко, Ю. Ромашов, О. Сергійчук, О. Скакун, М. Цвік, О. Фелик, А. Хридоchкін, Ю. Шемшученко та ін. Проте комплексного аналізу розглядуваної нами проблематики умовах сьогодення вони не здійснювали, а зосередили свої наукові зусилля на найбільш загальних чи спеціальних наукових питаннях.

Мета статті полягає в тому, щоб на основі аналізу теорії права, адміністративного права та чинного законодавства виявити й узагальнити засади принципи публічного адміністрування ринку природного газу в Україні.

Виклад основних положень. Поняття «засада» у правовій теорії та мовному значенні визначається як фундаментальне вихідне положення, яке є основою для формування правил поведінки, норм чи методів діяльності. Воно виражає ключові принципи або методологічні орієнтири, що забезпечують узгодженість і сталість у функціонуванні правових, соціальних

чи організаційних систем. У широкому розумінні «засада» є категорією, яка поєднує змістовну основу, принциповість і методичність, формуючи теоретичне підґрунтя для реалізації правового регулювання та організації суспільних відносин [1]. Поняття засад публічного адміністрування у науковій літературі розглядається як система фундаментальних принципів, що визначають організацію та зміст діяльності публічної адміністрації, спрямованої на реалізацію публічного інтересу. Як зазначають А. Хрідочкін та А. Ломакіна, ці засади в Україні формуються на основі поєднання класичних принципів державного управління (законність, верховенство права, дотримання прав і свобод людини) та принципів, закріплених у практиці ЄС (належне врядування, відкритість, підзвітність, ефективність). Вони поділяються на три групи: загальнотеоретичні, спеціальні та специфічні, забезпечуючи нормативне підґрунтя для функціонування публічного адміністрування та його адаптацію до потреб сучасного суспільства. При цьому науковці наголошують, що перелік таких засад не є вичерпним і має постійно вдосконалюватися у зв'язку з розвитком демократичних процесів і реформуванням публічної влади [2].

У правовій науці принцип визначається як базове, фундаментальне й загальнообов'язкове правило чи ідея, що відображає основні закономірності, на яких побудована правова система. Вони виконують методологічну та нормативну функції, задаючи напрямки правового регулювання, розвиток правової системи і зміст юридичних норм. Саме принципи забезпечують узгодженість та єдність права, будучи дороговказом для процесів правотворчості, правозастосування і тлумачення норм. У праві принцип розглядається не лише як морально-філософська основа, але і як категорія з нормативною значущістю [3].

У теорії права принципи класифікуються залежно від рівня узагальнення та сфери їх дії: виділяють загальноправові (верховенство права, законність, справедливість), міжгалузеві (гуманізм, відповідальність) і галузеві (для прикладу – автономія волі в цивільному праві чи гласність у кримінальному процесі). Вони можуть бути закріплені безпосередньо в нормативно-правових актах або виводитися із загального духу права. У разі прогалин чи суперечностей у законодавстві саме принципи дозволяють досягти справедливого та правового вирішення ситуації, виконуючи функцію додаткового тлумачення норм [4, с. 142–145].

У конституційному праві принципи розуміються не лише як положення, зафіксовані в юридичних текстах, а й як ціннісно-правові орієнтири, що відображають головні ідеї конституціоналізму демократію, верховенство права, гідність людини, права і свободи. Вони виникають як на рівні тексту Конституції, так і в практиці її застосування, судових рішеннях, доктрині та суспільних уявленнях про право. Конституційні принципи мають як текстове закріплення, так і функційне існування: вони виявляються у процесах тлумачення і реалізації норм державними органами [5, с. 118–121].

Л. Радченко у своїх працях визначає публічне адміністрування як системну й нормативно врегульовану діяльність виконавчої влади, спрямовану на реалізацію законів через управлінсько-розпорядчу діяльність та надання адміністративних послуг. Учений зосереджує увагу на принципах, що забезпечують дієвість цього процесу: верховенство права, системність, ефективність, об'єктивність, пропорційність, субсидіарність, прозорість, службову співпрацю, неупередженість, а також на концепції «єдиного вікна». Він підкреслює, що такі принципи не тільки регламентують діяльність публічної влади, а й упорядковують суспільні процеси, знижуючи рівень ентропії в соціумі через адміністративні механізми [6].

В. Оксін доводить, що спеціальні принципи публічного адміністрування виконують роль ключових орієнтирів для створення ефективної системи управління розвитком територій. Вони інтегрують інтереси громадянського суспільства в управлінські процеси та спрямовані на забезпечення сталого соціально-економічного розвитку. Важливим є закріплення цих принципів у законодавстві для переходу від теоретичних декларацій до практичної реалізації політик і програм. Серед них виокремлюються як класичні управлінські засади стратегічне планування, належне врядування, доступність публічних послуг, так і новітні підходи, орієнтовані на соціальне благополуччя, демократизацію місцевого рівня та партнерську взаємодію. Особливе значення вчений надає принципу ієрархічної підзвітності

влади громадам, що відбиває потребу посилення відповідальності перед місцевими спільнотами та формує основу для реформування місцевого врядування в Україні на принципах прозорості, підзвітності й участі громадян [7].

У змістовному вимірі спеціальні принципи публічного адміністрування ринку природного газу в Україні, докладно окреслені в Зеленій книзі Офісу ефективного регулювання (BRDO), акцентують увагу на відкритості, результативності та справедливій конкуренції у взаємовідносинах між державою та суб'єктами ринку. Центральним серед них є принцип пріоритету споживача, який орієнтує регулятора на захист прав користувачів, створення рівноправного доступу до енергетичних ресурсів і впровадження дієвих механізмів контролю якості газопостачання. Водночас ключове значення має принцип розділення функцій учасників ринку (анбандлінг), що гарантує незалежність операцій транспортування, постачання, видобутку та зберігання газу. Це забезпечує зменшення ризиків монополізації, посилює баланс інтересів між учасниками ринку та підвищує рівень довіри до регуляторної системи [8].

Наступним визначальним орієнтиром є адаптація вітчизняного газового ринку до стандартів Європейського Союзу, зокрема шляхом реалізації положень Третього енергетичного пакета ЄС. У цьому контексті регуляторна політика має бути прогнозованою, стабільною та орієнтованою на стимулювання інвестицій, що створює надійну основу для довгострокового розвитку енергетичної сфери. Важливим механізмом є принцип відкритого доступу до інфраструктури, що на практиці відкриває можливість новим учасникам вільно виходити на ринок та конкурувати з потужними компаніями на рівних умовах. Додатковим чинником модернізації стає цифровізація адміністративних процедур від ліцензування до моніторингу та звітності, що сприяє зростанню прозорості, підвищенню відповідальності регуляторних органів і формуванню більшої довіри громадян та бізнесу до енергетичної політики держави [9].

В. Рамазанов здійснив усебічний аналіз проблематики диверсифікації постачання природного газу в Україну, розглядаючи її як визначальний напрямок енергетичної безпеки держави. Наголошується на актуальності питання в умовах геополітичної нестабільності та критичної залежності від імпорту енергоносіїв. Значну увагу приділено розробленню економічної моделі управління газовим хабом, який розглядається як стратегійний інструмент інтеграції України до європейського енергетичного простору. Наукова новизна роботи виявляється у формуванні методичних підходів до оцінювання потенціалу газотранспортної системи та рекомендаціях щодо модернізації ринку природного газу відповідно до норм і вимог Третього енергетичного пакета ЄС. Серед запропонованих напрямків виділяються диверсифікація джерел імпорту, розвиток біржової торгівлі газом, модернізація моделей державно-приватного партнерства та запровадження економіко-правових механізмів для активнішого залучення іноземних інвестицій [10].

Первинним вектором діяльності публічної адміністрації у сфері публічного адміністрування ринку природного газу та водню є підзаконна правотворчість, яка реалізується на основі Закону України «Про правотворчу діяльність». Відповідно до його положень видання підзаконних нормативно-правових актів можливе лише в межах, на підставі та на виконання законів, із суворим дотриманням фундаментальних принципів, зокрема верховенства права, пріоритету прав і свобод людини, демократизму та наукового обґрунтування. Такі акти мають бути не лише правомірними, але й доцільними, з чітко визначеною метою, належними засобами правового регулювання та наявністю ресурсів для реалізації. Важливим є забезпечення системності та пропорційності, що дозволяє узгоджувати нові нормативні положення з чинним законодавством, уникаючи правових колізій. Особлива увага приділяється відповідності міжнародним стандартам у сфері прав людини, що виключає можливість ухвалення дискримінаційних чи репресивних норм [11].

Постанова НКРЕКП від 12 вересня 2024 року № 1594, якою накладено штраф на АТ «УКРТРАНСГАЗ» за порушення ліцензійних умов, є прикладом практичної реалізації принципів законності та верховенства права. Дії Комісії ґрунтувалися на чітко визначених

нормативно-правових приписах, що підтверджує легітимність її рішень. Принцип пропорційності простежується у визначенні розміру штрафу, який відповідав тяжкості та характеру виявлених порушень. Водночас принцип підзвітності забезпечується вимогою до ліцензіата надати звіт про усунення недоліків. У документі також реалізовано принципи ефективності та прозорості: перший виявився через установлення конкретних строків реагування на порушення, другий – через оприлюднення постанови на офіційному вебпорталі НКРЕКП, що надало можливість громадськості здійснювати контроль за діяльністю регулятора [12].

Не менш показовою є постанова НКРЕКП від 30 грудня 2024 року № 2385, якою внесено зміни до Ліцензійних умов у сфері централізованого водопостачання та водовідведення. Основні нововведення стосуються уточнення порядку ведення обліку, цільового використання коштів, інформування споживачів і виконання рішень органу ліцензування. Вони спрямовані на посилення контролю за прозорістю тарифоутворення, дотриманням фінансової дисципліни й ефективним використанням ресурсів підприємствами. Окрему увагу приділено гармонізації облікової політики з національними та міжнародними стандартами, упровадженню принципів економічної доцільності, відкритості, підзвітності й прозорості. Також передбачено оновлення термінології відповідно до сучасного законодавства, зокрема уточнення терміна «інвестиційна програма», та внесено зміни до вимог щодо подання ліцензійних документів [13].

На підставі Закону України від 5 квітня 2007 року № 877-V «Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності» принципи державного нагляду (контролю) у сфері публічного адміністрування ринку природного газу орієнтовані на пріоритет охорони життя, здоров'я людей та захист суспільних інтересів. Контрольні заходи мають здійснюватися в законний, об'єктивний і прозорий спосіб, ґрунтуватися на плановості та ризик-орієнтованому підході, виключати політичний або комерційний вплив. Органи державного нагляду мають діяти відкрито й неупереджено, уникаючи дублювання повноважень, незаконного втручання в господарську діяльність та порушення прав суб'єктів ринку. Важливим елементом є презумпція правомірності діяльності суб'єктів господарювання при неоднозначному тлумаченні норм. Забороняється встановлювати планові показники штрафів чи санкцій, а також проводити перевірки на підставі анонімних чи бездоказових скарг. Усі дії органів контролю мають відповідати принципам, закріпленим у Законі України «Про адміністративну процедуру», із гарантіями персональної відповідальності посадових осіб за порушення прав суб'єктів газового ринку [14].

Так само принципи ліцензування у сфері ринку природного газу формуються на основі єдиної державної системи, що забезпечує прозорість, передбачуваність та правову визначеність усіх процедур. Одним із ключових положень є екстериторіальність, завдяки якій ліцензії діють на всій території України незалежно від місця видачі. Законність цього процесу гарантується чітким визначенням законодавчих підстав і процедур, що виключає можливість свавілля. Значна увага приділяється пріоритету захисту прав громадян, охороні довкілля та безпеці держави, адже ці аспекти особливо важливі у стратегічній сфері енергетики. Дотримання принципу рівності прав суб'єктів господарювання запобігає дискримінації та забезпечує розвиток конкуренції, тоді як відкритість процесу ліцензування передбачає вільний доступ до інформації, участь громадськості та підзвітність органів публічного адміністрування [15].

Висновки. Поняття «засада» у правовій теорії розглядається як фундаментальне вихідне положення, що формує основу для побудови правил поведінки, правових норм і методів діяльності. Воно виконує методологічну роль, забезпечуючи узгодженість і сталість правової системи, та водночас є орієнтиром для державних і суспільних інституцій. У сфері публічного адміністрування засади є основою нормативно-ціннісної моделі, яка визначає організацію управління публічними справами. Вони поєднують принциповість, змістовність і методичність, що дозволяє ефективно реалізовувати управлінські процеси. Засади є універсальними орієнтирами, що надають правовому регулюванню цілісності й передбачуваності.

Принципи права визначаються як базові й загальнообов'язкові правила чи ідеї, що відображають ключові закономірності розвитку правової системи. Вони виконують дві головні функції – методологічну та нормативну, задаючи напрямки правотворчості, правозастосування й правотлумачення. Принципи забезпечують узгодженість і цілісність правової системи, зберігаючи її єдність і послідовність. У разі прогалин у законодавстві саме вони дозволяють досягти справедливого результату, будучи критерієм правової оцінки. Відтак принципи є важливим механізмом забезпечення правової визначеності та стабільності суспільних відносин.

У конституційному праві принципи набувають значення ціннісних орієнтирів, які закріплюють основи демократії, верховенства права, прав і свобод людини та людської гідності. Вони існують як у текстах основних законів, так і в практиці їх застосування, у рішеннях судів і правовій доктрині. Конституційні принципи мають як текстове вираження, так і функційне, адже виявляються у процесі тлумачення і правореалізації. Вони формують підґрунтя для побудови демократичної моделі держави, що поєднує стабільність і гнучкість. Завдяки цьому конституційні засади забезпечують адаптацію правової системи до змін у суспільстві.

У сфері публічного адміністрування особливе місце займають спеціальні принципи, що визначають ефективність управлінсько-розпорядчої діяльності. До них належать системність, прозорість, ефективність, пропорційність, субсидиарність, неупередженість, а також концепція «єдиного вікна». Такі принципи регулюють діяльність органів влади, сприяють упорядкуванню соціальних процесів і зниженню рівня невизначеності у суспільстві. Вони виконують функцію нормативних орієнтирів, які поєднують організаційний і ціннісний виміри публічного адміністрування. Закріплення цих принципів у законодавстві дозволяє перевести їх із декларативного рівня у практичну площину реалізації управлінських рішень.

У сфері енергетики та ринку природного газу ключове значення мають принципи прозорості, конкурентності, стабільності та пріоритету споживача. Вони спрямовані на створення рівноправних умов для всіх учасників ринку, упровадження контролю якості постачання та недопущення монополізації. Важливим інструментом є розділення функцій учасників ринку, що забезпечує незалежність операцій і підвищує рівень довіри до регуляторної системи. Адаптація до європейських стандартів, зокрема реалізація положень Третього енергетичного пакета ЄС, підсилює інтеграційні процеси. Значну роль відіграє цифровізація адміністративних процедур, яка робить регуляторну діяльність більш прозорою, відповідальною та інвестиційно привабливою.

Отже, аналіз правової теорії та практики засад і принципів свідчить про їх універсальне значення для побудови сучасної демократичної моделі публічного адміністрування. Вони забезпечують внутрішню узгодженість права, визначають спрямованість діяльності органів влади та сприяють реалізації публічного інтересу. У сфері енергетики принципи виконують роль регуляторного інструменту, що гарантує безпеку, ефективність і справедливу конкуренцію на ринку. Вони поєднують нормативну чіткість і ціннісну орієнтованість, що дозволяє адаптувати систему управління до сучасних викликів. У підсумку засади й принципи є фундаментальною основою, яка визначає якість правового регулювання та результативність публічного врядування загалом.

Список використаних джерел:

1. Засада / Словник української мови [онлайн-версія] / Slovnyk.ua. 2005–2025. URL: <https://slovnyk.ua/index.php?swrd=zasada>
2. Хрідочкін А. В., Ломакіна А. А. Адміністративно-правові засади визначення сутності публічного адміністрування: теоретичний аспект. *Дніпровський науковий часопис публічного управління, психології, права*. 2022. Вип. 3. С. 207–213. DOI: <https://doi.org/10.51547/ppp.dp.ua/2022.3.35>
3. Копиленко О. Л., Копиленко М. Л. Загальна теорія права: академічний курс. Київ: Юридична думка, 2009. 432 с.

4. Принцип у праві. Теорія держави і права. Академічний курс. У 2 т. Том 1. Загальна теорія держави і права. Ред. О. В. Зайчук, Н. М. Оніщенко. Київ: Юрінком Інтер 2010 С. 280–282.
5. Шемшученко Ю. С., Скакун О. Ф. Теорія конституціоналізму: монографія. Харків: Право, 2012. С. 118–121
6. Радченко Л. Публічне адміністрування: сутність, принципи і особливості реалізації в Україні. *Науковий вісник НПУ імені М.П. Драгоманова. Серія 22: Політичні науки та методика викладання політичних наук*. 2021. Вип. 29. С. 60–65. URL: <https://nv.nltu.edu.ua/index.php/journal/article/view/234/317>
7. Оксін В. Ю. Спеціальні принципи публічного адміністрування місцевого розвитку в Україні. *Наукові записки. Серія: Право*. 2021. Вип. 1. С. 45–50. URL: https://ndipzir.org.ua/wp-content/uploads/2021/01/nz_pravo_2021_1_7.pdf.
8. Зелена книга. Системний перегляд якості державного регулювання роздрібного ринку природного газу. *Офіс ефективного регулювання BRDO*. Київ, 2017. 100 с. URL: https://brdo.com.ua/wp-content/uploads/2017/10/Gas-market_Green-book_BRDO.pdf
9. Energy Community Secretariat. Ukraine Gas Market Monitoring Report. 2021. *Section on implementation of the Third Energy Package*. [URL: <https://www.energy-community.org>]
10. Рамазанов В. А. Науково-методичне забезпечення економічної ефективності диверсифікації постачання природного газу в Україну : дис. ... канд. екон. наук : 08.00.03 / Нац. ун-т «Полтавська політехніка ім. Юрія Кондратюка». Полтава, 2021. 202 с.
11. Про правотворчу діяльність: Закон України від 24 серпня 2023 року № 3354-IX. *Відомості Верховної Ради України*. 2023. № 93. Ст. 364. 2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3354-20>.
12. Про накладення штрафу на АТ «УКРТРАНСГАЗ» за порушення Ліцензійних умов провадження господарської діяльності із зберігання (закачування, відбору) природного газу та здійснення заходів державного регулювання. Постанова Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг від 12 вересня 2024 р. № 1594. *Офіційний вебсайт НКРЕКП*. URL: <https://www.nerc.gov.ua/acts/postanova-nkrekp-vid-12092024-1594>
13. Про затвердження Змін до Ліцензійних умов провадження господарської діяльності з централізованого водопостачання та централізованого водовідведення. Постанова Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг від 30 грудня 2024 р. № 2385. *Офіційний вебсайт НКРЕКП*. URL: <https://www.nerc.gov.ua/acts/postanova-nkrekp-vid-30122024-2385>
14. Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності: Закон України від 5 квітня 2007 року № 877-V. *Відомості Верховної Ради України*. 2007. № 29. Ст. 389. 2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/877-16>.
15. Про ліцензування видів господарської діяльності : Закон України від 2 березня 2015 року № 222-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2015. № 23. Ст. 158. 2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/222-19>

